

در بازه‌های مختلف‌ زمانی همواره مساله نقد و نقدپذیری در میان اقبشار و جریان‌های مختلف سیاسی و اجتماعی کشور وجود داشته و مورد بحث بوده است. این مساله البته امر از دوپای مورد بحث واقع شده‌است. اول اینکه مساله نقد و نقد سازنده در جریان دانشجویی نسبت‌به مسائل مختلف کشور از ویژگی‌هایی بوده که همواره مورد تأکید به‌ویژه از جانب رهبر انقلاب بوده‌است و این مساله در سال‌های اخیر به دلیل نسبت‌ جریان دانشجویی با دولت‌های مختلف بیشتر از گذشته مورد توجه واقع شده‌است. دوم اما تأثیر پذیری این جریان یعنی جریان دانشجویی در مساله عدالت و عدالت‌خواهی از جانب برخی جریان‌های سیاسی خارج از دانشگاه بوده که با ساقی‌ که برخی جریان‌های دانشجویی از قبل به آن دچار بودند موجب بروز برخی نقدهای کاریکاتوری در این جریان پیشگام در کشور شد. بخشی از جریان دانشجویی از گذشته با فراموشی اصل واقع‌گرای صرف‌آرمان‌خواهی در مساله عدالت را سرلوحه خود قرار دارد و یا پیگیری برخی مصادیق صرف، به دنبال تحقق عدالت در جامعه بود. حالاً اما با بروز دوباره انحراف در ماجرای نقد حکومت و حاکمیت بررسی مساله نقد و ویژگی‌ها و شرایط آن به‌ویژه در جریان دانشجویی که یکبار در دهه ۷۰ برای این جریان چالش‌ساز شده بود و نهایت موجب خروج آنها از مدار انصاف و عقلانیت شد؛ مورد توجه قرار گرفت. «فرهیختگان» به سرآغاز نمایندگان تشکل‌های دانشجویی رفته و نظر آنها را در این موضوع بر سیده‌است.

یادداشت

مرز نقد سازنده و تخریب انصاف است

نقد، عنصر بومیایی و نشانه زنده بودن یک جامعه انسانی است؛ جامعه‌ای که در آن افراد نقد و سواالی ندارند حیاتش عین ممتاش است و نمی‌توان چنین جامعه‌ای را در عالم واقع تصور کرد.

در گام نخست باید دید وقتی از انتقاد کردن در جامعه سخن به میان می‌آید مقصود چیست و چه هدفی را دنبال می‌کند. در تعریفی ساده می‌توان گفت که اگر اعتراضی نسبت به آنچه صورت گرفته است با آنچه باید صورت می‌گرفت روی دهد انتقادی شکل گرفته که هدف آن تحقق عملی پایدها و بنیادهای در چارچوب ارزش‌های انسانی- الهی جامعه است تا جامعه بر ریل صحیح خود به سوی آرمان‌ها و اهدافش حرکت کند. شاید این‌طور به نظر برسد که انتقاد کردن کار ساده‌ای است و صرفاً عبارتی از نقدکننده به نقدشونده منتقل می‌شود و کار به پایان می‌رسد، اما این‌طور نیست. نقد کردن نیز آداب و ملزوماتی دارد که باید به آن توجه کرد. این جمله مهم‌ترین ویژگی‌های انتقاد کردن، سازنده بودن آن است که به نوعی به آن هویت می‌بخشد، چراکه تفاوت ماهوی انتقاد و تخریب در همین مساله است. در فرهنگ اسلامی آنچه انگیزه انتقاد را ایجاد می‌کند «لکم راع و کلکم مسئول علی رایت» است. انتقادکننده و انتقادشونده به سبب مسئولیت خودشان نسبت به جامعه و آنچه در حیطه وظایف و تخصص‌شان است باید بدانند که تنها نقد سازنده یا رای هر دوی آنان برای عمل به مسئولیت خود در جامعه است و آنچه مرز بین این دو به‌طور اصلی دور می‌کند تخریب است و باید مرز بین این دو به‌طور کامل مشخص شود تا هرگز ضربه‌ای به انتقادکننده و انتقادشونده وارد نکنند.

نقدپذیر بودن یکی از مهم‌ترین عناصر در پیشرفت مجموعه‌های کوچک و بزرگ در کشور است که به‌طور کلی متوجه مدیران و مسئولان رده‌های مختلف کشور می‌شود. اگر نگاهی کلان به وضعیت نقدپذیری در بخش‌های مختلف جمهوری اسلامی بیندازیم به‌راحتی می‌توانیم میزان پیشرفت‌ها و عقب‌ماندگی‌ها را دریابیم. متأسفانه آنچه به‌وضوح در اکثر نهادهای دولتی و غیردولتی دیده می‌شود سر دادن شعار انتقادپذیری در عین نقدناپذیری است. زمانی است که از نقدناپذیری سازمان‌ها و نهادهای تابعه قوای سه‌گانه کشور سخن به میان می‌آید مشخصاً از آنچه در عمل رخ داده است صحبت می‌شود، نه آنچه در تریبون‌های شیک و رسمی مطرح و به نوعی ژست انتقادپذیری گرفته می‌شود. متأسفانه در سالیان گذشته وقتی به کارنامه عملکرد اصولگرایان، اصلاح‌طلبان و بهاری‌ها می‌نگریم درمی‌یابیم که احزاب و گروه‌ها هنگامی که مورد انتقاد جدی قرار می‌گرفتند خود را برحق و هر نوع انتقادی را تخریب و باطل می‌دانستند و ارزشی برای آن قائل نمی‌شدند. اما در مقابل این فضا همواره جنبش دانشجویی به دنبال نقد مسئولان و ساختارها بوده و تلاش خود را برای از بین بردن روحیه نقدناپذیری در بین مسئولان کرده و با در نظر گرفتن شاخص‌های اصلی و مهم نقد صحیح- که امام‌خامنه‌ای بارها بر آن تأکید کرده‌اند- به‌نبرد با کاستی‌ها و کجی‌ها رفته و در این راه نیز به موفقیت‌هایی دست یافته است.

آنچه انتظار می‌رود در فضای انتقادی مورد توجه قرار گیرد رعایت انصاف و عدالت است؛ چنانچه امام‌خامنه‌ای نیز بارها بر لزوم طیبانه و منصفانه بودن نقدها تأکید کرده‌اند و خواستار آن نیز نظر گرفتن این پارامتر مهم در بیان انتقادات شده‌اند. اما متأسفانه همواره شاهد بوده‌ایم که عده‌ای با ادعای دلسوزی برای نظام، انقلاب و رهبری، دست به تخریبگری زده و به نام مطرح کردن انتقادات، تیشه بر ریشه تنومند انقلاب اسلامی زده‌اند. علاوه بر این، آنچه باید در بیان انتقادات در نظر داشت زبان لین و صبر جزیل است چراکه در غیر این صورت آنچه در عمل اتفاق می‌افتد اثرگذاری لازم را نخواهد داشت و به‌دکورت و عداوت می‌انجامد.

هنگامی که از نقد در فضای دانشگاهی صحبت می‌کنیم اهمیت آن دوچندان می‌شود، چراکه امام‌خمینی(ره) نگاه ویژه‌ای به دانشگاه داشتند و همواره بر ضرورت صیانت از دانشگاه تأکید می‌کردند و می‌فرمودند دانشگاه کارخانه آدم‌سازی است. اما در آتمسفر فعلی دانشگاه‌ها آنچه نسبت به گذشته کم‌رنگ‌تر شده نگاه انتقادی پویا و فعال است. متأسفانه فضای مجازی به بستری تبدیل شده است تا انتقادات به‌طور خنثی و در قالب‌های بدون احساس مطرح شود و بیشتر جنبه رفع تکلیف پیدا کند. آنچه لازم است در دانشگاه‌ها ترویج شود و مورد تأکید قرار گیرد پرورش روحیه انتقادگری و همچنین انتقادپذیری است. وجود نگاه سیاسی تک‌بعدی در سطوح مدیریتی دانشگاه‌ها همواره مانع مهمی برای شکوفایی این روحیه در دانشگاه‌ها و در بین دانشجویان است که باید مورد تأمل قرار گیرد.

مساله نقد و انتقادپذیری چنانکه در بندهای بالایی اشاره شد از مهم‌ترین ابزار پیشرفت و نگهبان مسیر پیمودن یک ملت است و انتظار می‌رود که مسئولان در سازمان‌ها و ادارات گوناگون بستر و ظرفیت‌های مناسب برای بیان انتقادات فراهم کنند و مساله نظارت مردمی بر سازمان‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی به‌گونه‌ای باشد که انتقادات سازنده بیشتری مجموعه مدیریتی کشور را هدایت کند تا ضمن تحقق مردم‌سالاری دینی ساختارها و روند‌های نادرست مدیریتی نیز اصلاح شود.

سعید توانا راد، دبیر سیاسی اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان مستقل دانشگاه‌های سراسر کشور در گفت‌وگو با «فرهیختگان» به تشریح ویژگی‌های نقد سازنده و تمایز آن با تخریب پرداخت.

وی در پاسخ به این سوال که نقد سازنده چه ویژگی‌هایی دارد، پاسخ داد: «اگر به‌خواهیم نقد حوزه‌نقد و نقادی وارد شویم و به تشریح نقد سازنده بپردازیم، ابتدا باید بررسی کنیم تا بدانیم در چه حوزه‌ای، با چه ادبیاتی و اساساً با چه ساختار فکری، قصد نقد موضوع مدنظر را داریم. در وهله اول هدف و نیت از نقد، ای اصلاح کارانه و دارای بار مثبت باشد تا بتواند تأثیر گذاری خوبی داشته باشد. مساله مهم دیگری که باید به آن توجه کنیم این است که صرفاً نیت درست، موضوعیت ندارد، بلکه باید عملکرد و روش و نوع مطرح کردن نقد هم درست باشد. سوئمن نکته دیگری که به آن می‌خواهم اشاره کنم این است که نقد درست باید به جای درست هم برسد. اگر بخواهیم منظور خود را واضح‌تر بیان کنیم، این می‌شود که نباید به بهانه یک اشکال جزئی، یک کلیت را زیر سوال برد. حال این‌نظام، نظام سیاسی باشد، نظامی اجتماعی باشد یا در موارد و حوزه‌های مختلفی که نقد صورت می‌گیرد.»

دبیر سیاسی اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان مستقل در ادامه با توجه به نحوه نقادی در فضاهای دانشگاهی توسط دانشجویان افزود: «دانشجویان اگر بخواهند در فضای دانشگاه‌ها، مسائل و دغدغه‌های خود را مطرح کرده و نقد کنند، باید با ادبیات دانشگاهی ایسن نقد صورت بگیرد. متأسفانه می‌بینیم که برخی به‌اسم نقد، کل ساختار سیاسی کشور را به علت وجود یک‌سری اشکالات جزئی و ناچیز به چالش کشیده و زیر سوال می‌برند و تممیم‌جزء به کل می‌دهند. موضوع مهم دیگری که نباید از آن غافل شد، این است که افرادی به اسم نقد اما با نیت منفی و مخرب، با حالت پرخاشگرانه و نیت ناسازگاری با یک مجموعه، بحث نقد را بیان می‌کنند.»

توانا در ادامه افزود: «آنچه در حوزه نقد باید همواره مدنظر داشته باشیم، این است که نقد یعنی دیدن خوبی‌ها و تأکید و توجه بر آنها در کنار دیدن بدی‌ها. نقد باید با پیشسپناه و راه‌حل همراه باشد. نقدی که صرف‌بیان‌کننده یک ایراد و مشکل باشد، کافی نیست. در واقع نقد واقعی باید مشتمل بر پیشسپناه‌داتی برای رفع آن اشکال باشد.»

این فعال دانشجویی در پاسخ به این سوال که نقد در جامعه کنونی ما چه جایگاهی دارد و در چه وضعیتی به سر می‌برد، گفت: «جایگاه نقد در جامعه ما باید مورد بررسی جدی قرار گیرد. اگر بخواهیم جایگاه نقد در جمهوری اسلامی را در مقایسه با حکومت طاغوت مقایسه کنیم، جایگاه نقدپذیری و اظهارنظر آزاد پس از انقلاب اسلامی به مراتب بسیار بالاتر از

سعید توانا راد، دبیر سیاسی اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان مستقل در گفت‌وگو با «فرهیختگان»:

نقد سازنده، امید را به جامعه انتقال می‌دهد

دوران پهلوی است.»

وی در ادامه درخصوص جایگاه نقد طی چهار دهه اخیر گفت: «اگر بخواهیم به‌طور ویژه بررسی کنیم که نقد در فضای سیاسی فعلی و جامعه امروز ما چگونه است، می‌توان طی ۴۰ سال اخیر انقلاب اسلامی، دسته‌بندی‌های مختلفی انجام داد. دولت‌های مختلف و مسئولان متعددی که در این چهار دهه روی کار آمدند، روش‌های برخورد مختلفی با نقد و نقادی داشتند. دولت‌هایی که پس از جنگ تحمیلی با شعار سازندگی روی کار آمدند، اگرچه اقدامات خوبی انجام دادند، اما در مقابل هر نقد و سوالی که از مسئولان می‌شد، واکنش مناسبی نداشتند و بحث ولایت فقیه را به سایر مسئولان سرایت می‌دادند.»

دبیر سیاسی اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان مستقل در ادامه افزود: «وضعیت نقد در این دوره به حدی در شرایط نامطلوبی قرار داشت که نقد رئیس‌جمهور را نفی رهبری و نفی نظام جمهوری اسلامی و نفی اصل ولایت فقیه می‌دانستند. شعار «مخالف هاشمی مخالف رهبری است، مخالف رهبری دشمن پیغمبر است» در آن دوره سد محکمی در برابر نقادان به عملکرد دولت دولتمردان بود.»

وی با تأکید بر آنکه نقد کردن به مثابه مخالفت با اشخاص نیست، گفت: «با توجه به سخنان مقام معظم رهبری و تأکیدی که ایشان بر نقد خودشان داشته‌اند، در بالاترین مقام ورکن جمهوری اسلامی، با اخلاقیات متمایزی از سایر مسئولان، خودشان را در حیطه نقد همگان قرار داده‌اند. بارها شاهد آن بوده‌ایم که در دیدارهای دانشجویی، شدیدترین نقدها به مجموعه‌های زیر نظر رهبری صورت می‌گیرد. ایشان برخلاف دیگران موضع تدافعی نمی‌گیرند، بلکه برعکس استقبال هم می‌کنند.»

این فعال دانشجویی مرز انتقاد و تخریب را نیت افراد و میزان دسترسی آنها به اطلاعات دانست و گفت: «مرز انتقاد و تخریب به نیت افراد و میزان حجم

پنج‌دري «نقد»

محمدمصالح سلطانی

عضو سابق بسیج دانشجویی دانشگاه صنعتی شریف

یکم: نه به توهین

«نقد باید سازنده باشد»؛ این عبارت را زیاد شنیدیم.امپ، سپر مدیران در برابر نظرها و انتقادات، استفاده از چنین جمله‌ای بوده. این روزها سخت می‌توان مقام یا مسئولی پیدا کرد که نتواند در باره تفاوت‌های نقد و خیرنگاران و منتقدان، جمله‌ای در نقد مخرب ساعت‌ها سخنرانی کند. این تفاوت‌ها و مزه‌ها، اگر نگوییم همیشه، لاقال در اکثر موارد طوری ساخته می‌شوند که نقدهای اکثر منتقدان و نظرات اکثر کارشناسان، جایی آن نسوی مرز قرار بگیرد؛ جایی میان نقدهای مخرب. نقد هم اگر مخرب باشد، نه ارزش توجه دارد و نه اهمیت شنیدن. باید بیایگانی شود در گوشه‌ای و درس عبرتی شود برای بقیه منتقدان.

«نقد سازنده» از آن ترکیب‌های پریسامد و البته پرحاشیه دوران ماست؛ یک خمیرمایه نرم و منعطف که دست‌هرکسی قرار بگیرد، به شکل وشویدمطلوب آن فرد درمی‌آید. واقعیت این است که تعریف «نقد سازنده» در دست هیچ‌کس نیست. هیچ کدام از این خمیرها و تحلیل‌ها و نظرات نمی‌توانند چارچوب متنق و دقیقی برای این عبارت بسازند. متر و معیار دقیقی نداریم برای اینکه بگوییم فلان نقد به دلیل داشتن فلان معیارها سازنده است و نقد دیگر نیست. به همین فضای سیاسی کشور خودمان هم که نگاه کنیم، کم ندیده‌ایم که مثلاً انتقادات نشریه الف به سازمان پ از نگاه اداره ج نقد سازنده بوده در منظر مجموعه د نقد مخرب. همه چیز در دایره تعریف انواع نقد، کیفی است و تابع سلیقه آدم‌ها و سازمان‌ها. گفتم همه‌چیز؟ اصلاح‌می‌کنم!جز یک چیز. فقط یک چیز هست که همه روی آن اتفاق دارند و مطمئناً در مجموعه نقدهای سازنده جای ندارد: توهین. اهانت و فحاشی، هر متاع گرانبهایی را از ارزش می‌اندازد و رونق می‌بخازد!رامی‌گیرد.

علمی‌ترین و فنی‌ترین نقدها، با یک خط، حتی یک عبارت اهانت‌بار بی‌مقدار می‌شوند و بی‌مایه‌ترین نقدها با رعایت ادب، با اخلاق، ارج و قرب می‌گیرند. همین یک معیار، به حد کافی تعیین‌کننده است. هر نقدی که عاری از توهین و خالی از هتک حیثیت باشد، می‌تواند در میان نقدهای سازنده قرار گیرد و هر نقدی که رده‌ای از مسیر باتلافی توهین و هتاکی بگذرد، شایسته عنوان «سازنده» نیست.

سعید توانا راد، دبیر سیاسی اتحادیه انجمن‌های اسلامی دانشجویان مستقل در گفت‌وگو با «فرهیختگان»:

نقد سازنده، امید را به جامعه انتقال می‌دهد

چراکه آنها نتوانسته‌اند جریان سازی کنند.»
وی در ادامه افزود: «مساله دیگری که وجود دارد این است که در سوی دیگر ماجرا، برخی دانشجویان با روش‌های تند و نادرستی نقد خود را وارد می‌کنند و از انصاف دور می‌شوند که این خود موجب محدودسازی حیطه نقد دانشجویان می‌شود.»

دانشجوی دانشگاه شهید بهشتی با تأکید بر آنکه نقد دانشجویان در حوزه کشوری همانند حوزه دانشگاه مسائل و مشکلات خود را دارد، گفت: «در سطح کشوری همانند دانشگاه‌ها دانشجویان با مشکلاتی در حوزه نقد مواجه هستند. اگرچه دانشجویان با وجود تشکل‌ها و طیف‌های مختلف می‌توانند نقد خود را بیان کنند، اما با وجود امپراتوری رسانه‌ای و برخی جریانات داخلی، این صدای نقد به گوش کسی نمی‌رسد و به اندازه کافی به آنها توجه نمی‌شود. اگر بخواهیم نقد اثرگذار باشد، باید در جامعه مطرح و دیده بشود. علاوه‌بر آزادی بیان، عدالت رسانه‌ای هم وجود داشته باشد تا بتواند اثرگذاری مطلوبی به جای بگذارد.»

دبیرسیاسی اتحادیه‌انجمن‌های اسلامی دانشجویان مستقل با بیانی انتقادآمیز برخورد مغرضانه برخی طیف‌ها را با نقد دانشجویان درخصوص برجام، نادرست دانست و گفت: «در قضیه برجام دانشجویان انقلابی و نخبگان کشوری، موضعی متفاوت داشتند و خود را دل‌ولیس نامیدند، اما دیدیم چه مسائلی پیش آمد و انتقاد درست آنها با سرکوب رسانه‌ای مواجه شد. یک طیف به‌طور مغرضانه این دانشجویان را مورد تمسخر قرار دادند، شروع به برچسب‌زنی کردند، ترور شخصیتی را شروع کردند. در حالی که اگر به حرف دانشجوی در آن زمان گوش داده می‌شد، شاید برجام به این وضعیتی که الان دچار آن است و به تعبیر مقام معظم رهبری به «خسارت محض» منجر نمی‌شد.»

عضو شورای مرکزی اتحادیه انجمن‌های اسلامی مستقل درخصوص نقدناپذیری مسئولان گفت: «اگرچه در برخی حوزه‌ها نقد دانشجویان از سوی مسئولان پذیرفته می‌شود، اما در حقیقت و به‌طور کلی، تصور مسئولان بر این است که دانشجویان و عوام مردم به استثنای خودشان، درک درستی از اوضاع و شرایط ندارند و نمی‌توانند درست و جامع تحلیل کنند، بنابراین به نقد آنها آنچنانکه باید و شاید توجه نمی‌کنند.»

وی در ادامه افزود: «نقد آثار مثبتی دربر دارد. با نقد سازنده می‌توان به انصاف در امور نزدیک بشویم، امید را به جامعه انتقال دهیم، یاس و ناامیدی را دور کنیم. اما بیشتر که دقت می‌کنیم، می‌بینیم میزان نقدپذیری مسئولان به‌خصوص مسئولان دولتی بسیار کم است و حضورشان در دانشگاه‌ها به مراتب نامایم‌کننده. پنج‌سال از دولت‌فعلی می‌گذرد، اما در مقایسه با حضور سخنگوی قوه قضائیه در دانشگاه‌ها مسئولان حوزه‌های دیگر به مراتب کمتر حضور پیدا کردند. امسال دیدار دانشجویان با رئیس‌جمهور هم برگزار نشد.»

هزل گفتن در راه انتقاد، مثل سنگلاخ است. مسیر را از خراب می‌کند و مرز میان نقد سازنده و نقد مخرب را از بین می‌برد. نقد اگر عاری از توهین باشد و با ملاک‌های تخصصی، فقط در مساله موردبحث پیش برود، حتماًنقد قابل‌اعتنایی خواهد بود.

چهارم: حال خوب ذره‌بین‌ها

«هر سوالی دارید بپرسید»؛ جمله‌ای به این مضمون را از معاون اول قوه قضائیه در دانشگاه شریف شنیدم. این روزها مسئولان قوه قضائیه پشت‌تازان نقدشونی در دانشگاه‌ها هستند. خاطر هست از ۹۶ رقم که آقای آزه‌ای به دانشگاه‌مان آمد، چهار ساعت تمام نشست و مسائل دانشجویان پاسخ داد. حتی توهین و کنایه هم از دانشجویان احمدی‌نژادی شنید، اما به سوالات همان‌ها هم پاسخ داد و تقریباً سوالی را نشنیده نگذاشت. مسئولان قوه دیگر اما انگار چندان اعتقادی به جایگاه دانشگاه ندارند که دعوت‌نامه‌های تشکل‌های دانشجویی را بی‌پاسخ می‌گذارند.

دانشگاه، باید پشتتان نقد باشد و روی عملکرد همه مسئولان «ذره‌بین» بگذارد. اوضاع این روزهای ذره‌بین دانشجویان، از سال‌های ابتدایی دولت یازدهم بهتر و امیدوارکننده‌تر است. شاید چون هم دولت کمی روبه‌اش را در قبال دانشگاه‌ها تغییر داده و هم منتقدان راه‌های نقد بدون توهین و لبریز از منطق را بهتر فهم کرده‌اند.

پنجم: من به شما علاقه دارم

انتقاد، نعمت است»؛ این عبارت را به جز حضرت رهبری، تقریباً هیچ‌کس در هیچ‌کجای پارزل مقامات و مسئولان نمی‌گوید، اما حقیقتی است که اگر جدی گرفته شود، علاج بسیاری از مشکلات ماست. نقد خالی از توهین و متلک و برچسب و اتهام، حتی اگر غلط باشد، حتی اگر از کم‌اطلاعی منتقد نشات گرفته باشد، ارزشمند است. اگر کسی شما را دوست نداشته باشد و برایتان ارزش قائل نشود، هرگز به سمت نقد کردن شما نخواهد آمد. این چیزی است که مسئولان ما باید بدانند. حرفه‌ای که شعله «نقد» را روشن می‌کند، علاقه و دلسوزی است نه کینه و حسد. پس باید به هر نقد خالی از توهینی احترام گذاشت؛ یعنی «برای شنیدن نقد، سینه گشاده و روی باز و گوش شنوا داشته باشید.»